

MARIA TERESA TATJER I PRAT (1940-2020). *IN MEMORIAM*1. PERFIL I TRAJECTÒRIA PERSONAL I FAMILIAR¹

La Teresa va néixer a Barcelona, al barri de Sant Gervasi, el dia 6 de gener de 1940, en el si d'una família originària de Sallent (i emparentada amb sant Antoni Maria Claret), localitat on nasqueren ambdós progenitors seus.

El seu pare, Joan Tatjer i Clarà, va estudiar dret a Barcelona, va guanyar les oposicions a secretari judicial durant la República i va exercir aquest càrrec als jutjats de l'Hospitalet de Llobregat durant molts anys, fins a la seva jubilació. La seva mare era mestressa de casa, d'acord amb els patrons de l'època. L'altre germà del pare, Àngel, va ser també jutge a Barcelona i es va jubilar com a magistrat de l'Audiència l'any 1986.

El pare, persona feta a si mateixa amb gran esforç, de tarannà liberal i amb inquietuds culturals avançades per a la seva època (va arribar a ser secretari de l'Institut d'Estudis Americans, institució promotora d'espais democràtics a la Barcelona franquista), va voler que les seves tres filles rebessin educació universitària.

Per això la Teresa, seguint la vocació jurídica del pare i l'oncle, va estudiar la carrera de Dret i es va llicenciar l'any 1962 amb un bon expedient acadèmic, ja que era una persona molt intel·ligent, estudiosa i voluntariosa.

Poc després d'acabar la carrera i seguint els estàndards socials de l'època, va contraure matrimoni i durant un període de quinze anys es va dedicar pràcticament en exclusiva a la criança i l'educació dels seus dos fills i a la llar. No obstant això, no interrompé el seu afany per l'estudi i va continuar nodrint-se sobretot de la rica biblioteca del seu pare, de continguts múltiples i heterogenis, especialment sobre temes històrics. De fet, i una vegada mort el pare, va ser ella qui es va fer càrrec, amb orgull, del manteniment d'aquella biblioteca.

Quan els fills van ser més grans i ja no requerien tanta dedicació, va ressorgir en ella la inquietud de realitzar la seva vocació jurídica inicial, però el fet de descartar sortides com l'exercici de l'advocacia o les oposicions funcionaries la va vincular amb la seva passió per la història i la investigació, i va prendre la decisió de sol·licitar d'«entrar» en la càtedra d'història del dret de la Universitat de Barcelona, sense cap altra aspiració, al principi, que aprendre i ajudar en el que li poguessin proposar.

Sovint ens recordava, amb una riquesa de detalls extraordinària i amb molta satisfacció, com va demanar una entrevista al catedràtic de la disciplina, el doctor Josep Maria Font i Rius —a qui ja havia tingut com a professor durant la carrera—, i el contingut de la trobada.

1. A càrrec d'Eudald Vendrell.

A partir d'aquell moment, gràcies a la benèvola acollida que li va oferir el mestre Font i Rius, començà la seva etapa d'investigadora i professora universitària, sempre en la seva càtedra de la Universitat de Barcelona, fins a la seva jubilació acadèmica l'any 2010, època de plenitud professional que ha glossat el professor Montagut.

Per a concloure la mirada sobre la seva trajectòria personal i professional només voldria remarcar l'extraordinari esforç que va dur a terme per a ressituar-se en la vida acadèmica i d'estudi després del parèntesi de quinze anys de dedicació a la família, amb una força de voluntat encomiable.

També va donar cabuda, en aquesta etapa, a altres interessos i inquietuds vinculats al món del dret: en primer lloc, a la seva decisió de col·legiar-se (com a «no exercent»), l'any 1982, al Col·legi d'Advocats de Barcelona, institució a la qual va pertànyer fins a la seva defunció i en el si de la qual va participar enèrgicament en grups i comissions de treball i va assistir sempre i activament a les assemblees i conteses electorals.

En segon lloc, fidel a les seves conviccions democràtiques i de progrés, va formar part del grup fundador i impulsor de l'Institut de Drets Humans de Catalunya i del quadre docent d'aquesta institució. Així, en els seus primers anys en l'Institut va impartir classes sobre aspectes vinculats al seu camp professional: origen i justificació històrica dels drets fonamentals, història del constitucionalisme, etc.

Un altre tret de la seva personalitat era la seva curiositat i el seu interès per múltiples temes socials i la seva capacitat per conrear i conservar amistats, i no només en l'àmbit acadèmic, gran fruïdora com era de l'art de la conversa tranquil·la i distesa.

La seva gran força de voluntat i el seu capteniment a demostrar-se a si mateixa que els valors inculcats pels seus pares no eren debades, van fer possible el desplegament de la seva gran personalitat, de la qual m'ha complagut oferir aquesta pinzellada.

2. PERFIL I TRAJECTÒRIA ACADÈMICA²

La cruel pandèmia que encara ens afligeix ha provocat la ruptura de la vida ordinària i de la comunicació habitual no solament a escala global i de la ciutadania, sinó sobretot en les esferes íntimes de la família, dels amics i dels col·legues i companys de professió, on la mort ha aparegut sobtadament i per això envides hem pogut celebrar el dol de comiat de totes les persones que han traspassat durant aquest període.

És el cas de la bona i gran amiga Maria Teresa Tatjer, que va morir no pas a causa del virus, però sí en plena pandèmia, la vigília del dia de Nadal del 2020.

2. A càrrec de Tomàs de Montagut.

La tardor de l'any 1976, quan vaig incorporar-me com a professor ajudant d'Història del Dret en el seminari de la Universitat de Barcelona que dirigia el catedràtic doctor Josep Maria Font i Rius, ja em vaig trobar la Teresa Tatjer asseguda al cap de la taula comuna de la sala de lectura, des d'on controlava tot l'espai. La Teresa era col·laboradora de la càtedra des de finals del 1973 i, des de la meua incorporació, juntament amb el malaguanyat Josep Maria Gay, vam compartir la mateixa taula d'estudi i vam accedir tots tres a la condició d'ajudants de la Facultat. Durant gairebé quinze anys vam fer plegats el període de formació i la primera etapa postdoctoral a la Universitat de Barcelona, de manera que conservo ben viu el record de la seva amistat, companyonia i generositat intel·lectual, que van facilitar l'aprenentatge comú de la vida acadèmica, en totes les seves dimensions.

Al principi la Teresa va refrescar la seva formació jurídica i en història del dret sota el mestratge del professor Font i Rius perquè durant molt de temps no li fou possible conciliar la vida familiar amb la professional, a la qual la facultava el seu títol de llicenciada en Dret.

Amb tot, la seva tenacitat i voluntat de superació, així com la seva notable intel·ligència, li van permetre recuperar el temps perdut per a l'acadèmia i avançar en l'estudi de l'assignatura, de manera que ben aviat el professor Font li assignà un tema per a elaborar la seva memòria doctoral, l'assoliment de la qual li va permetre després seguir el cobejat itinerari acadèmic que s'havia proposat transitar, amb una admirable tenacitat i perseverança. El tema de la tesi era la recerca i l'estudi dels orígens i la primera etapa d'actuació de l'Audiència Reial a la Corona d'Aragó.

Es tractava d'una qüestió d'història institucional certament rellevant perquè significava centrar l'estudi en el concepte de *justícia* i en l'administració d'aquesta, seguint l'actuació personal del monarca de la Corona d'Aragó des de finals del segle XIII, però també analitzant el posterior procés d'institucionalització i formalització jurídica d'aquella activitat judicial durant el segle XIV i fins l'any 1387, quan es produeix la descentralització de l'Audiència Reial amb el nomenament de tres vicecancellers, un per a cadascun dels àmbits territorials peninsulars de la Unió (Catalunya, Aragó i València).

La seva tesi, que va defensar el 1987, va ser ben reeixida i va obtenir la qualificació d'excel·lent *cum laude*, la qual cosa va permetre a la Teresa assumir la docència de la història del dret de manera continuada a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona fins a la seva jubilació reglamentària l'any 2010, però també li va facilitar que consolidés i estabilitzés la seva posició acadèmica en guanyar el concurs a la plaça de professor titular d'universitat en història del dret que s'havia convocat per a la universitat esmentada el 1988.

A continuació la Teresa va explotar i ampliar els resultats de la seva recerca doctoral amb la publicació d'un conjunt d'articles en revistes i de col·laboracions en obres col·lectives sobre l'administració de justícia en l'àmbit general de la monarquia de la Corona d'Aragó i en l'àmbit jurídic especial de determinades localitats catalanes, com

Horta de Sant Joan, la Torre de l'Espanyol, Barcelona, Miravet o Tortosa, i del Baix Aragó, de les quals va analitzar les cartes de poblament o les àmplies redaccions de costums des del punt de vista prioritari de l'activitat judicial.

També cal recordar el seu treball pioner publicat el 1978 en la *Revista Jurídica de Catalunya* «Constituciones de Cataluña y comentarios de juristas relativos al fideicomiso», que constituïa un breu estudi en vertical de la figura jurídica del fideïcomís des de l'època visigoda fins a la Compilació del dret civil especial de Catalunya (1960), en relació amb la qual va destacar la influència dogmàtica i doctrinal de juristes del *ius commune* europeu en la seva configuració.

Aquest treball va tenir una versió en francès que es va publicar uns anys després (1993) en la *Revue Internationale des Droits de l'Antiquité*. Amb aquesta incursió en la història del dret privat català Teresa Tatjer posava en valor les lectures que havia fet dels autors catalans contemporanis (Borrell, Condomines, Pons Guri, etc.) que havia trobat entre els llibres de la biblioteca del seu admirat pare, un secretari judicial dedicat a la pràctica forense en els tribunals de primera instància i instrucció, però posseïdor d'una cultura jurídica d'àmplia volada i d'un interès pel dret català que va saber transmetre, i per això per a la seva filla Teresa sempre va ser un exemple que calia seguir.

Entre les aportacions més destacades que ens va oferir la Teresa cal esmentar les seves notes sobre el Consell Reial^{3,4} com a òrgan de govern de la Corona d'Aragó, amb funcions jurisdiccionals que el feien actuar com a tribunal de justícia sota la presidència del mateix rei o d'oficials delegats com el canceller, els oïdors, els regents, etc., i les seves precisions sobre el funcionament de les vies de justícia i de govern de la monarquia a la baixa edat mitjana a Catalunya,⁵ amb l'anàlisi de les competències exigides en els nomenaments judicials, de l'advocació de causes i de les diverses instàncies d'enjudiciament, des de la primera instància fins a les apel·lacions i súpliques. Amb un altre registre de caire divulgatiu i com a lliçó universitària,⁶ va exposar el quadre de l'Administració general de justícia reial amb la presentació conjunta de l'Audiència i del Consell Reial, així com la seva evolució durant l'època moderna,

3. Vegeu Maria Teresa TATJER PRAT, «La potestad judicial del rey. El Consejo del rey en su función de administrar justicia (s. XIII y XIV)», a *El poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV -XVI): XVº Congreso de Historia de la Corona de Aragón. 20-25 septiembre 1993 Jaca (Huesca)*, vol. 1, Saragossa, Gobierno de Aragón, Departamento de Educación, Cultura y Deporte, 1996, p. 377-388.

4. Vegeu Maria Teresa TATJER PRAT, «Notas sobre la jurisdicción civil del veguer de Barcelona (siglo XIV)», a *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta: XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Barcelona-Lleida, 7-12 de setembre del 2000*, vol. III, p. 943-952.

5. Vegeu M. Teresa TATJER PRAT, «La jurisdicción en Cataluña», a *El territori i les seves institucions històriques: Actes. Ascó, 28, 29 i 30 de novembre de 1997*, vol. I, Barcelona, Fundació Noguera, 1999, p. 293-333.

6. Vegeu Maria Teresa TATJER PRAT, «La administración de justicia real en la Corona de Aragón», a *Rudimentos Legales: Revista de Historia del Derecho*, núm. 1 (1999), p. 89-115.

quan apareixen el Consell Suprem d'Aragó i les audiències reials de cadascun dels regnes i territoris que formen la Unió: Catalunya, Aragó, València, Mallorca i Sardenya.

Pel que fa a les seves contribucions al coneixement de l'Administració de justícia en l'àmbit local de viles i ciutats de Catalunya, destaca la seva aportació sobre els Costums d'Orta de Sant Joan (1296),⁷ on el règim jurisdiccional que regula la justícia local és fruit d'una coordinada harmonia o simbiosi entre els drets senyorials dels templers, els municipals de la comunitat vilatana d'Orta, els generals del monarca i els universals o europeus representats pels *iura communia* (dret romà i canònic).

El 2009, vint-i-tres anys després de defensar la seva tesi doctoral, Teresa Tatjer la va publicar amb una actualització bibliogràfica i de continguts dins de la Col·lecció d'Estudis d'Història del Dret de la Universitat Pompeu Fabra. Aquesta col·lecció és resultat del Seminari Permanent i Interuniversitari d'Història del Dret Català Josep Maria Font i Rius, al qual la Teresa pertanyia i en el qual havia participat activament durant diverses anyades, tant com a membre de projectes de recerca finançats amb ajuts públics obtinguts en convocatòries competitives, com assistint als seminaris periòdics que s'organitzaven, els uns i els altres, dins del seu marc. Tot això fou així fins que la seva salut, que es va anar deteriorant progressivament, ho va impedir. El llibre,⁸ dedicat als seus pares, als seus estimats fills Maite, Javier i Ramon, i a la seva neta Anna —l'esperança del futur—, va merèixer la consideració crítica d'alguns historiadors del dret.⁹ Tot i que la paraula *audiència* té un significat polivalent, tal com expressa la professora Tatjer, si es considera únicament en relació amb els tribunals reials de l'època moderna, quan ja estan plenament organitzats o institucionalitzats, com fa el professor Carlos Garriga, aleshores és evident que no es pot parlar d'Audiència Reial a l'època medieval dels segles XIII i XIV.

Tanmateix, és ben conegut el principi que la funció crea l'òrgan i, per tant, que la funció de fer justícia en les causes crea l'òrgan de l'Audiència, i ho fa a través d'un procés històric en què les zones de penombra són ben àmplies en la seva fase original i en la primera etapa d'actuació. Per tant, estimo que a partir de les *Leges palatinae* de Jaume III de Mallorca, del 1337, de les subsegüents Ordinacions de la casa i cort de

7. Vegeu Maria Teresa TATJER PRAT, «L'administració de justícia segons el dret d'Orta», a *1296-1996, 700 anys dels Costums d'Orta: Actes de les Jornades d'Estudi. Orta, 25, 26 i 27 d'octubre de 1996*, Calaceit, 1997, p. 103-119.

8. Vegeu Maria Teresa TATJER PRAT, *La Audiencia Real en la Corona de Aragón: Orígenes y primera etapa de su actuación* (s. XIII y XIV), Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2009 (Col·lecció d'Estudis d'Història del Dret; 3).

9. Vegeu Gérard GUYON [I], Maria Teresa TATJER PRAT, *La Audiencia real en la corona de Aragón. Orígenes y primera etapa de su actuación* (S. XIII y XIV), a <www.researchgate.net/publication/227433075_I_Maria_Teresa_Tatjer_Prat_La_Audiencia_real_en_la_corona_de_Aragon_Origenes_y_primera_etapa_de_su_actuacion_S_XIII_y_XIV> (consulta: 5 novembre 2021), i Carlos GARRIGA, «La imposible Audiencia Real en la Corona Aragonesa del siglo XIV. Un comentario», *Initium*, núm. 15 (2010), p. 737-760.

Pere el Cerimoniós, del 1344, de la posterior normativa específica del rei i de les Corts Generals, del 1376 i del 1382-1388, i d'alguns testimonis documentals de la seva actuació efectiva que aporta i analitza Teresa Tatjer en el seu llibre, es pot afirmar clarament l'existència de l'Audiència Reial a la Corona d'Aragó en el segle XIV, que és la tesi defensada per l'autora.

Certament, aquest és un tema per al debat i la discussió i que mostra la fecunditat, l'honestetat i la bona labor de la recerca duta a terme per Teresa Tatjer, com, per altra part, reconeixen els mateixos crítics de l'obra. Malauradament, la Teresa ja no pot estar amb nosaltres per a participar en aquest eventual debat científic que de ben segur que ens enriquiria a tots.

A banda de la seva perllongada activitat docent, que es projecta sobre més de vint-i-cinc cohorts d'estudiants de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, la Teresa Tatjer també fou elegida directora del Departament d'Història del Dret, Dret Romà i Dret Eclesiàstic de l'Estat, la qual cosa mostra la confiança que va gaudir entre els seus companys.

Per a acabar aquestes pàgines necrològiques només voldria fer constar el meu desig que puguem recordar molts anys l'exemplar persona i historiadora del dret que fou la Teresa Tatjer i, en el meu cas també, la que va ser companya i amiga en les tasques universitàries i en la vida.

**Eudald Vendrell
Tomàs de Montagut**